

(лац. *quota*), ліцэнзія (лац. *licentia*), дэфіцыт (лац. *deficit*), эканомія (грэч. *oikonomia*) і інш.

Даволі вялікую групу тэрмінаў-інтэрнацыяналізмаў складаюць словы, утвораныя на нацыянальнай моўнай глебе англійскай, нямецкай, французскай і італьянскай моў: *банкнота* (англ. *bank-note*), *дэмпінг* (англ. *dumping*), *канцэрн* (англ. *concern*), *клірынг* (англ. *clearing*), *вэксаль* (ням. *der Wechsel*), *асартымент* (фр. *assortiment*), *баланс* (фр. *balance*), *ранце* (фр. *rentier*), *сальда* (італ. *saldo*), *дысcont* (італ. *disconto*) і інш.

У сістэме беларускай эканамічнай тэрміналогіі сустракаюцца тэрміны-інтэрнацыяналізмы, вакол якіх групуюцца пэўныя семантычныя гнёзды. Адна з найбольшых груп аб'ядноўваецца вакол інтэрнацыянальнага тэрміна *капітал*. Акрамя назоўнікаў *капіталізм*, *капіталізацыя*, *капіталіст*, яна ўключае тэрміналагічныя лексемы, утвораныя з дапамогай беларускіх суфіксаў і канчаткаў: *капіталізаваны*, *капіталізаваць*, *капіталістычны*, *капіталістка*; тэрміны-складаныя словы: *капіталаўкладанне*, *капіталаёмкасць*; шэраг тэрміналагічных спалучэнняў са стрыжневым словам *капітал* і прыметнікам уласнабеларускага паходжання: *асноўны капітал*, *дробны капітал*, *рухомы капітал*, *зменны капітал*, *пастаянны капітал*, *вытворчы капітал*, *звартны капітал* і г.д.

Калі гаварыць пра прадуктыўнасць тых ці іншых спосабаў словаўтварэння інтэрнацыянальных тэрмінаў, то патрэбна адзначыць марфалагічны спосаб утварэння ўласнабеларускіх тэрмінаў на базе інтэрнацыянальных асноў. Так, многія дзеясловы ўтвораны ад інтэрнацыянальных эканамічных тэрмінаў пры дапамозе суфікса *-ава-*, а ад іх у сваю чаргу ўтвораны аддзеяслоўныя назоўнікі пры дапамозе суфікса *-аванне*: *аванс* — *авансаваць* — *авансаванне*, *дысcont* — *дыскантаваць* — *дыскантаванне*, *крэдыт* — *крэдытаваць* — *крэдытаванне*, *імпар্ট* — *імпартаваць* — *імпартаванне*, *дэбет* — *дэбетаваць*.

Такім чынам, інтэрнацыянальныя тэрміны з'яўляюцца арганічнай часткай сістэмы сучаснай беларускай эканамічнай тэрміналогіі. Яны адлюстроўваюць перш за ўсё тэндэнцыю да інтэрнацыяналізацыі эканамічнай тэрміналогіі і падпарадкоўваюцца агульным заканамернасцям развіцця нацыянальнай тэрміналогіі ў складзе сучаснай беларускай мовы.

С.В. Агароднікава

Мінск (Беларусь)

АБ НЕКАТОРЫХ АСПЕКТАХ ПРАЦЫ З КРАЯЗНАЎЧЫМ ТЭКСТАМ

У кожнага чалавека сваё ўспрыманне падзей, што адбываліся на працягу шматвекавай гісторыі нашай краіны, свае адносіны да традыцый, звычайў беларускага народа. Менавіта таму праца з краязнаўчым

тэкстам на занятках па беларускай мове мае вялікае значэнне. Яна дапамагае студэнцкай моладзі больш глыбока асэнсаваць каштоўнасці духоўнай спадчыны продкаў, спрыяе выхаванню ў чалавеку пачуцця нацыянальнай годнасці, патрыятызму, увогуле садзейнічае правільнаму духоўнаму становленню асобы.

Да таго ж работа з краязнаўчым тэкстам дапамагае студэнтам удасканаліць свае веды па такіх раздзелах беларускай мовы, як арфаграфія, граматыка, стылістыка і інш. Вельмі паказальным у гэтым накірунку з'яўляецца тэкст А.Ю. Лозка "Купальская ноч".

"... Абрады суправаджаюцца песнямі, моцным прытопваннем, стукам. Калі маецца, у што-небудзь б'юць: ці ў кубел, ці ў вядро. Дзе толькі захавалася валынка і можна яе дастаць, то яна абавязкова прысутнічае.

Пачастункі, якія прыносяцца з усіх заможных дамоў і ўжываюцца раздзельна, гуртам і ўскладчыну, уключаюць сыр, тварог, прымакі-бабкі, з тоўчаным канапляным семем, цыбулю, часнок, пахучае зелье і г.д.

Зёлкі, былінкі, травы ў купальскую ноч збіраюцца наогул усе, што патрэбны для выкарыстання — для вянкоў, лекаў і ежы. Гэта лепшыя іх пара. Але, як і ўсюды ў славян і на ўсёй Русі, ёсць травы і кветкі выбраныя, якія выключна належаць купальскаму дню: рута, васілёк, дзягіль. У купальскую ноч цвіце папаратнік, цвіце незвычайнай, цудоўнай, асляпляльна белай кветкаю, менавіта ў гэтую поўнач..."

Вышэйпададзены ўрывак дапамагае замацаваць веды па тэмах "Правапіс галосных е, ё, я", "Правапіс падоўжаных зычных" і г.д. Студэнтам прапануюцца наступныя заданні:

1. Выпісаць з тэксту словы з каранёвай літарай "я": "абавязкова", "славяне", "дзягіль", растлумачыць яе напісанне.

2. Да слоў "песня", "вядро", "зелле", "асляпляльна" падабраць адна каранёвыя, растлумачыць правапіс галосных е, ё, я.

Прыкладна такія ж заданні можна прапанаваць па тэме "Правапіс падоўжаных зычных". Увогуле, робячы лінгвістычны аналіз краязнаўчага тэксту, мэтазгодна звярнуць увагу студэнтаў на ўплыў працэсу разнастайнага ўзаемадзеяння беларускай і рускай моў на ўтварэнне літаратурных нормаў у розных раздзелах беларускай мовы. Так, напісанне літар "у", "ў" развілося з рускіх "в", "л": "волк — воўк", "увидел — убачыў", "травка — траўка", спалучэнні гукаў [зн], [сн], [сл], [рц] — з рускіх [знд], [стн], [стл], [рдц]. Студэнтам можна прапанаваць наступнае заданне: знайсці ў тэксце адпаведныя словы і параўнаць іх напісанне ў рускай і беларускай мовах.

Важным этапам працы з краязнаўчым тэкстам з'яўляецца пераказ, работа над якім прадугледжвае павышэнне моўнай культуры студэнтаў, свабоднае валоданне ўсімі ўнармаванымі сродкамі моўнай структуры.

Беларуская мова мае багаты лексічны фонд, які ў працэсе зносін рэалізуецца абавязкова з улікам канкрэтнай сітуацыі, зместу і мэты выказвання, з захаваннем існуючых законаў мовы і выпрацаваных моўных нормаў. Таму важна навучыць студэнтаў тонка адчуваць сэнс слоў,

глыбока разумець іх стылістычныя якасці. Для гэтага можна прапанаваць наступныя заданні: падабраць да слоў аднакаранёвыя, скласці словазлучэнні, складаныя сказы. Пры парушэнні нормаў словаўжывання неабходна зрабіць аналіз некаторых яго выпадкаў.

Напрыклад:

Больш за ... ці больш як ...? Якое з гэтых спалучэнняў лічыць правільным? Якое з іх неабходна і можна ўжываць? Слова больш з'яўляецца вышэйшай ступенню ад прыслоўя многа. Прыслоўе больш у спалучэнні з колькаснымі назоўнікамі або з колькаснымі назоўнікавымі злучэннямі ўказвае на перавышэнне абазначанай колькасці і ўжываецца з прыназоўнікам за і дапаўненнем у вінавальным склоне. Напрыклад: больш за гадзіну, больш за год, больш за тыдзень.

З прыназоўнікам за і дапаўненнем вінавальнага склону ўжываюцца і прыметнікі вышэйшай ступені, тыпу *больш за яго, меншы за яго, смялейшы за ўсіх*. Спалучэнне *больш як...* уласціва гутарковай мове і не з'яўляецца нормай.

Усё вышэйпададзенае пераконвае ў тым, што разнастайныя віды працы з краянаўчым тэкстам дапамагаюць студэнтам павысіць узровень моўнай культуры і авалодаць усімі ўнармаванымі сродкамі беларускай літаратурнай мовы.

Т.М. Капусціч
Мінск (Беларусь)

ВЕРБАЛЬНЫЯ І НЕВЕРБАЛЬНЫЯ СРОДКІ ў СЛУЖБОВЫМ МАЎЛЕННІ

Сучасныя нормы выкладання нацыянальнай мовы ў ВНУ патрабуюць, каб выкладчык не толькі перадаваў студэнтам арфаграфічныя, арфаэпічныя, акцэнталагічныя, лексічныя, стылістычныя і іншыя нормы правільнасці, але і навучаў выкарыстоўваць маўленне ў разнастайных сферах грамадскага жыцця.

Кожны студэнт сёння — гэта спецыяліст заўтра, таму выкладчыкі-філолагі павінны ўдзяляць асаблівую ўвагу моўнай падрыхтаванасці будучых прафесіяналаў. Высокакваліфікаваны спецыяліст абавязаны валодаць не толькі спецыяльнымі ведамі, але і быць моўна выхаваны, таму што культура мовы спецыяліста — састаўная частка яго прафесійнага іміджу. Дзелавыя або службовыя зносіны падразумяваюць не толькі абмен інфармацыяй, але і выпрацоўку рашэнняў, прыняцце абавязатэльнасці, заключэнне кантрактаў, а гэта значыць выкарыстоўваецца пісьмовая і вусная мова, замацоўваюцца вербальныя і невербальныя элементы. Вуснае маўленне больш спрошчанае па сваім слоўніку, граматычных формах, мае сціслыя сінтаксічныя канструкцыі, нават дапускае паўторы, а пісьмовае насычана аб'ёмнымі сказами, тэрміналагічнай лексікай, устойлівымі адзінкамі. Студэнт-нефілолаг павінен авалодваць та-